

Ralf Rothmann
Umreti spomladi

Očetje
so kislo grozdje jedli,
otroke
pa zato skominajo zobje.

Ezekiel

Molk, globok molk, še posebno v zvezi z mrtvimi, je pravzaprav vakuum, ki ga življenje nekoč napolni z resnico. –

Če sem kdaj prej očeta ogovoril zaradi njegovih močnih las, je rekel, da so taki od vojne. Vsak dan so si v lasišče vtirali brezov sok, to je baje najboljše; sicer ni pomagalo proti ušem, je pa dobro dišalo. Čeprav kot otrok nisem razumel povezave med brezovim sokom in vojno, nisem več spraševal naprej – saj, ker je šlo za tisto obdobje, kot že tolikokrat zanesljivo ne bi dobil ustreznega odgovora. To se je razkrilo šele po več desetletjih, ko sem v rokah držal fotografije vojaških grobov in je bil marsikateri križ, če ne celo večina, narejen iz debel mladih brez.

Oče se je le redko smejal, a nikakor ni deloval neprijazno. Izraz na njegovem bledem obrazu, na katerem so izstopale ličnice in zelene oči, je skrival melanholijo in utrujenost. Nazaj počesanim, temno sivim lasem, ostro obritim na vratu, je dajala obliko krema Brisk, brada s komaj opazno brazgotino je bila vedno gladka in baje je prefinjena čutnost njegovih ustnic vznemirjala številne ženske; obstajale so zgodbe. Njegov nekoliko prekratki nos je bil komaj opazno zavihan, tako da je bil iz profila videti nekoliko mlajši. Njegov pogled je na trenutke dajal vtis hudomušne človečnosti in inteligentne empatije.

Vendar se je svoje lepote komaj zavedal in če bi jo morda kdaj opazil, bi mislil, da ni resnična.

Vsi sosedje so ga imeli radi, kajti vedno je bil pripravljen pomagati; pogosto so ga označevali za zelo sposobnega, če je beseda nanesa nanj; njegovi kolegi iz rudnika so ga ljubkovalno imenovali hrček, ker je bil tak garač, in redko kdo se je prepiral z njim. Nosil je običajne hlače iz rebrastega žameta, katerih žametni sijaj se je že po prvem pranju izgubil, in suknje iz C & A. Vendar so bile barve vselej skladne, tako da je bilo mogoče slutiti, da je preudarno izbiral in okusno kombiniral, nikdar ne bi obul superg ali neočiščenih čevljev, frotirastih nogavic ali karirastih srajc. Čepprav je njegova telesna drža, ker je težko delal kot molznik in pozneje kot rudar, hudo trpela, je bil to, kar komaj še obstaja: eleganten delavec.

Vendar ni imel prijateljev, pa tudi iskal jih ni, vse življenje je ostal sam v svojem molku, ki ga nihče ni hotel deliti z njim – niti njegova žena, ki je z vsemi sosedi pila kavo in je ob sobotah brez njega hodila na ples. Njegova nenehna resnoba mu je kljub ukrivljenemu hrbtu dajala neomajno avtoriteto in njegova melanholija ni izvirala preprosto iz prenasičenosti enoličnega vsakdanjika s težaškim delom, iz jeze ali neuresničenih želja. Niso ga trepljali po ramenih in mu govorili: Daj, Walter, glavo pokonci! To je bila resnoba tistega, ki je videl stvari globlje in je več vedel o življenju, kot pa je lahko povedal, in ki je slutil: Tudi če bi to lahko izrazil z besedami, ne bi bilo odrešitve.

Mračen zaradi svoje preteklosti je ob vsakem vremenu kolesaril do rudnika in če ne štejemo številnih poškodb in zlomov zaradi udarcev kamna, ni bil nikdar bolan, niti

prehlajen ne. Vendar so skoraj trideset let kopanja pod zemljo, številne izmene in posebne izmene s pnevmatičnim kladivom (brez zaščite, kot je bilo takrat običajno) pustili sledove, skoraj je oglušel in nikogar več ni razumel – razen moje matere. Čeprav je zame do danes ostalo uganka, ali je bila frekvenca njenega glasu ali način premikanja ustnic tisto, kar mu je omogočalo, da se je z njo popolnoma normalno pogovarjal. Vsi drugi so morali kričati in gestikulirati, če so mu hoteli kaj povedati, kajti ni nosil slušnega aparata, ni ga hotel imeti, ker mu je menda v ušesih povzročal šume in mučno odmeval. Zato je bilo druženje z njim zelo težavno in njegova osamljenost se je tudi v družinskem krogu še okrepila.

Vendar sem vedno imel vtis, da v tej nedvomni tišini, ki se je okrog njega iz leta v leto povečevala, vsaj ni bil nesrečen. Na koncu je bil izmozgan, predčasno upokojen in iz sramu zaradi tega se je hitro vdal alkoholu; od življenja ni pričakoval nič več kot časopis in najnovejši pogrošni roman o Jerryju Cottonu in ko so mu zdravniki leta 1987, ko je dopolnil šestdeset let, oznanili skorajšnjo smrt, se je zdelo, da ga to sploh ni ganilo. »Mojega telesa se ne bo dotaknil nož,« je rekel že na začetku bolezni in ni opustil niti kajenja niti alkohola. Nekoliko pogosteje kot po navadi si je želel svojo najljubšo jed, pečen krompir z umešanim jajcem in špinačo, vodko pa je pred mojo materjo skrival v kleti pod premogom. (Na zidu še vedno visi njegova pručka za moljenje z usnjenim trakom in odlomljeno nogo.)

Že za upokojitev sem mu podaril lep zvežčič v upanju, da mi bo vanj skiciral svoje življenje, pomembne epizode iz obdobja pred mojim rojstvom; vendar je ostal skoraj

prazen. Le nekaj besed je zapisal, morda iztočnice, tuje zveneča imena krajev, in ko sem ga po prvem resnem krvavenju zaprosil, naj mi podrobno opiše vsaj tiste tedne pomladi leta petinštirideset, je utrujeno odkimal in rekel s svojim zvonkim, kot iz kakšne votline naglušnosti donečim glasom: »Čemu vendar? Ali nisem še ničesar povedal? Ti si pisatelj.« Potem se je popraskal pod srajco, bolščal skozi okno in na pol glasno dodal: »Upam, da bo tega sranja kmalu konec.« Ker nas ni slišal, smo tudi mi obnemeli; dneve in dneve sva z materjo sedela ob njegovi smrtni postelji, vendar z njim nisva spregovorila niti besede. Do višine glave je bila soba svetlo zeleno pobarvana, nad posteljo je visela umetniška reprodukcija Édouarda Maneta – *Podeželska hiša v Rueilu*. Slika mi je bila od nekaj vseh, ne samo zaradi na videz preproste, skoraj zvočne izvedbe in poletne svetlobe, ki jo lahko prežema, čeprav ni nikjer niti koščka neba: vila okraسته barve, obdana z drevesi, grmovjem in rdečimi rožami s stebrnim portalom, je tudi malce podobna tisti hiši na posestvu v Severni Nemčiji, v kateri se je oče na začetku štiridesetih let izučil za molznika. Tam so se moji starši tudi spoznali in v otroštvu sem v bližini preživel nekaj srečnih počitniških dni. Sorodniki še vedno živijo ob tamkajšnjem kanalu.

Podeželska hiša duše, na katero je zdaj padalo večerno sonce. Plastični okvir je popokal zaradi zadnje vročine in mati, ki se ni naslonila na naslonjalo, ročna torbica pa ji je visela s komolca, kakor da bi bila le krajši čas na obisku pri smrti, je steklenico z vodo postavila v senco. Kot vedno z brežhibno frizuro in preveč laka za lase je nosila salonarje iz pravega usnja in temno modri kostim s tankimi progami,

ki si ga je sama ukrojila, in če je potihoma zahlipala, je imela zadah po likerju.

V pičlih osemnajstih letih, ki sem jih preživel pri starših, in potem ob redkih obiskih za božič ali ob rojstnih dnevih, med njima nisem opazil skoraj nobene nežnosti, nobenega dotika ali objema, niti še tako bežnega poljuba; namesto tega je bilo mogoče slišati vedno iste očitke, ki so zadevali vsakdanjik, ali pa razbijanje pohištva v pijanosti. Zdaj pa je nenadoma pritisnila čelo na njegovo in pobožala roko vse bolj izgublajočega se moža, le bežno, kakor da bi se tega pred sinom sramovala, moj oče pa je odprl oči.

Še vedno lahno obrobljene s premogovim prahom so bile že nekaj dni nenavadno velike in jasne; kakor bisera sta se lesketali beločnici, v temno zeleni barvi šarenice je bilo mogoče prepoznati rjave pigmente, dvignil je drhteč prst in rekel: »Sta slišala?«

Tudi če odmislimo njegovo naglušnost: bilo je popolnoma tiho, niti skozi okno, niti čez park klinike, niti s hodnika v sobo ni bilo slišati niti glasu; redni čas obiskov je minil, večerjo so že zdavnaj postregli, posodo so malo prej pospravili. Nočna sestra je že bila na obhodu, moja mati pa je komaj opazno zmajala z glavo in zamomljala: »Ah, zdaj je spet v vojni.«

Nisem vprašal, kako ji je to prišlo na misel. Že sama intimnost, ki jo je bilo čutiti v tej trditvi, je pričala o tem, da je bilo res, in zares je nekoliko pozneje zakričal: »Tam!« in se nebogljen in zaskrbljen zazrl najprej v enega in potem v drugega. »Že spet! Ne slišita tega?« Njegovi prsti so se krožno premikali po njegovih prsih, mečkali spalno srajco in jo potem znova gladili, pri tem pa je požiral slino;

potem mu je glava padla nazaj na vzglavnik, obrnil se je k steni in rekel z zaprtimi očmi: »Vedno bolj se približujejo, presneto! Da bi za nas le našel kakšen kraj ...«

.

V Svetem pismu mojih staršev, oguljeni usnjeni izdaji, polni blagajniških listkov iz trgovine *Schätzlein*, je nekdo podčrtal verz iz Starega testameta – ne s svinčnikom, temveč verjetno z nohtom na kazalcu ali palcu, in čeprav je ta knjiga v gotici že desetletja ležala na mojih policah ali zabojih, je bila vdolbina na tankem papirju videti, kakor da bi bila ravnokar vpraskana. »Obdeloval boš zemljo, a ti ne bo več dajala pridelka,« je pisalo. »Nestanovitnež in begunec boš na zemlji.«

.

Edini živalski zvok, ki se je slišal v temi, je bilo prežvekovanje čeljusti ali pa sopihanje za hranilnimi rešetkami. Včasih je svetlobni krog petrolejke oplazil vlažen gobec s črnimi, znotraj rožnatimi nozdrvmi, ali pa je metal senco rogov na apneni zid, na katerem so se koničasti prikazali v višini dveh korakov, potem pa spet zbledeli. Gnezda kmečkih lastovk pod senikom so bila še prazna; v temi so vendarle že nevidne mijavkale mlade mačke.

Urin je v velikem curku padal na beton, sladki vonj koruze in otrobov se je razširjal v zadnjem delu stavbe, v katerem so breje krave stale v posamičnih stojščih in z velikimi očmi gledale moškega v modri delovni obleki, ki je

zanje hotel biti le premikajoča se svetlobna točka. Pri tem so bile čisto pri miru in šele ko je mladi molznik stopil v prostor s kanglami, je skoraj popolnoma bela krava – le na ledjih je imela progo – zamukala z visokim glasom. Z repom je švrknila po zraku.

»Mirno, mirno, saj že grem,« je zamomljal Walter in zaprl vrata. Kangle s surovim mlekom, dva ducata ali še več, so bile razvrščene ob steni. Na zunanji strani so bile sive in brez leska, znotraj oprane in posušene, sijaj, v katerem se je bilo mogoče zrcaliti. Vendar so na tleh med predpasniki in gumijastimi škornji ležale precejevalne krpe, on pa je jezen tlesknil z jezikom in svetilko obesil na klin. Nato je pločevinasto kad napolnil z vodo, vrgel vanjo pest sode bikarbone in v njej namočil bombažne krpe. Potem ko je na polico pospravil še nekaj pručk za molzenje in zaprl pločvinko paste za umivanje rok, je zaprl dvoriščna vrata.

Jata drozgov je prhnila z lipe; gospodarjeva hiša je bila temna. Motte, stari pes Thamlingovih je spal na stopnicah. Zogleneli tramovi stolpa z uro so moleli v vijoličasto nebo, žleb je visel navzdol. Razbite šipe so medtem že obložili z deskami, vendar je grb posestva, na katerem je bil pod prekrizanima srpoma upodobljen črn konj, še vedno ležal na dvorišču pred hišo. Tudi stebrišče je bilo poškodovano in postrani; napad lovskih letal je razkril, da so bili ozlebljeni stebri, ki so spominjali na tempelj, znotraj votli, zamavčene deske pač, za katerimi so živele miši.

Walter je stopal čez dvorišče, šel skozi kovačnico in odprl vrata hleva za teličke. Od naglega prepaha se je s tal v krogu dvignilo seno. Dvignil je petrolejko in prebral

obvestilo na črni deski, odločbo vojaške oskrbovalne službe. Potem je zaprl okna, potrkal na vodni zbiralnik in vrgel pogled na jasli. Pod velikansko streho iz trstičja je bilo prostora za več kot dvesto živali, vendar jih je bilo zdaj tam kvečjemu štirideset, črno-pisane pasme malo pred prvim pojanjem. Potihoma si je žvižgal, da bi jih privabil, in nekaj telic je prišlo k rešetkam, pustile so, da jih je nežno božal po lisi na čelu, one pa so mu sesale prst.

Odkar na posestvu skoraj ni bilo več svinj, so zaplenili vse več telet. Dobri tretjini živali so s kredo že narisali na bok križ. Vedro z otrobi je stresel v korito, za sabo zaprl vrata in prečkal cesto. Takoj ob uvozu v pristavo, v stari konjušnici, so živeli begunci, vsaka družina v enem stojšču, in v večerni tišini je bilo mogoče slišati ženske in otroške glasove ter harmoniko. Čeprav je bilo tam prepovedano kuhati, se je iz rešetkastih oken dvigal dim in smrdelo je po pečeni čebuli in vroči lužnici.

Pod nadstreškom pristave so bili napeti konopci z rjuhami in pleniciami, sunek vetra pa mu je v oči vrgel nekaj svilenega, hladne nogavice. Zraven je visela tanka izvezena srajca; Elisabeth jo je nosila zadnji konec tedna in dolgo je ni hotela sleči, tudi po brinjevcu ne. Šele ko jo je »posvinjala«, kakor je temu rekla, si jo je hitro slekla čez glavo in jo s kislim obrazom namočila v umivalnik. V svoji goloti se mu je zdela še nežnejša, bila bi skoraj otroška, če ne bi bila svetleče se črno poraščena. S konicami prstov je drsel po vzorcu. Takoj ko se je nagnil, da bi jo povohal, je za sabo slišal glas: »No, je že suha?«

Gospa Isbahner je sedela na stopnicah svinjske kuhinje in v soju sveče lupila krompir. Nosila je rokavice brez prstov

in razcefran plašč; sive lase si je spela v figo. Imela je podobno ozke ustnice kot njeni hčerki, s katerima je živela tukaj, in če si je brado pritislila ob vrat, se je na njem izbočila golša, velik izrastek brez leska, poln majhnih žilic. »Hitro pogledam za mleko,« je rekel Walter. »Vas ne zebe?«

Ženska s spečo mačko v naročju je prikimala. »A tukaj zunaj je zrak boljši,« je zamomljala in iz krompirja izrezala oko. »Za mleko boš torej pogledal. Natančen si, a ne? Kakšno pa bo, tvoje mleko? Belo ali sivo, morda nekoliko rumenkasto. Hladno ali toplo, kislo ali sladko. S smetano zgoraj ali malce strjeno. Mleko je od Adama in Eve naprej mleko in ni ga treba preverjati.« Krompir je vrgla v skledo in se mu nasmejala, pri tem pa ji je proteza zdrsnila na stran. »Ne krademo, fant, se bomo že znašli. Begunci smo, ne tatovi.«

V zadregi je pomežiknil. »Saj tega tudi nihče ni trdil, a ne? Ampak Thamling je v Malenteju, zato moram narediti večerni obhod. Kaj Liesel ni tu?«

»Stari lisjak ...« Nalahno je tlesknila z jezikom. »Že spet v Malenteju? Rada bi vedela, kaj počne tam naokrog. Je še sploh pri pravi? Ima morda kaj mladega? Njegova žena pa leži bolna v postelji.« Walter je izvlekel ključ. »Ne, ne, tam je zaradi traktorjev. Tri so vzeli s sabo, na seznamu pa sta bila samo dva. Zato mora dati vlogo.«

Zmajala je z glavo. »Ah, ljubi bog, če bi to pomagalo ... Koliko vlog sem že vložila zaradi stanovanja. Figo. Paziti mora le, da ga ne bodo takoj zadržali tam in tudi njega poslali na fronto. Tega, kar pokasirajo, ne dajo več nazaj; zdaj pobirajo vse, kar je še ostalo. Rusi so na Odri, morda bodo kmalu tudi v Berlinu, si to slišal?«

»Ne,« je odgovoril Walter in se praskal po tilniku. »Jaz sem molznik, na politiko se ne razumem. In sovražnih postaj tukaj nihče ne poslušā.«

Gospa Isbahner je zatisnila oči. »No, a misliš, da jaz to počnem? Ptički so mi to začivkali. Te male stvarce, ki so čisto nore na pomlad. Kaj jih pa teži v življenju! Usedejo se k meni in mi pripovedujejo o naši lepi Zahodni Prusiji, v kateri raste najboljše žito. Če si prvega spekel kruh in ga položil v hrastovo skrinjico, vedno les, kruh, les, je bil ob koncu meseca še svež in hrustljav.«

Walter je vtaknil ključ v ključavnico. Odkar so elektrarno v Neumünstru bombardirali, je treba mleko, surovo skuto in maslo hladiti tako kot pred sto leti: vodo iz stare reke Eider so ob pomoči zapornic preusmerili skozi ozko opečno stavbo ter kangle in kadi postavili vanjo. Mahovite deske na pročelju so omogočale uravnavanje višine vode v koritu in potem ko jo je Walter nekoliko znižal, je dvignil svetilko in pogledal v posode z maslom. Tu in tam je bila smetana posneta, posneto mleko se je modrikasto svetlikalo. Potem je na stensko tablo zapisal svoje ime in uro in stopil na prosto.

Za drevoredom se je pokazala luna, velika, oranžno-rdeča krogla. Gospa Isbahner ni več sedela na stopnicah in čeprav so bila vrata v kuhinjo odprta, je potrkal na okvir. Še vedno je zaudarjalo po svinjski hrani, ki so jo prej kuhali, kiselkast vonj po repi in krompirjevih olupkih; zaznal ga je lahko v Elisabethinih oblekah. Žimnice in slamnjače so ležale vzdolž plesnivih črnih sten, njena mati, ki je stala ob štedilniku, je mešala po loncu.

»No,« je rekla, ne da bi se obrnila. »Kaj bi pa še rad, Walterček.«

Kadila je kratko pipico z jantarnim držajem. Stopil je v prostor in poravnal sliko nad kredenco, angela varuha, ki je dva otroka vodil čez trhel most. »Hotel sem le vedeti ... Mislim ...« Pogoltnil je slino. »A bi lahko vzel Liesel danes zvečer s seboj na kanal? Člani kmečkega združenja, RNST, danes ponujajo sod piva in igrala bo nova godba, osem moških. Samo slepi in invalidi, vendar dobro igrajo. In mislil sem, ker tako rada pleše ... Saj jo pospremim spet nazaj.«

Dračje v odprtini peči je prasketalo in gospa Isbahner je priložila poleno. Potem je v lonec stresla nekaj soli. »To jo moraš že sam vprašati, fant. Kmalu jih bo imela sedemnajst, kadi kot Turek in se potika kdo ve kje naokrog; ne morem ji do živega.« Dvignila je leseno žlico, pokusila juho. »Lahko jo pretepeš do krvi, še naprej bo nesramna. Če jo bo pa kdo napumpal, bo tulila in potem bom jaz spet draga mama.« Namrščila je obrvi in se razgledala naokrog. »Kaj je bilo zadnjič za hlevom, povej? Zakaj ti je vodo za koline razlila po nogah? Saj je bila vroča, ne?«

Na mizo je skočila siva progasta mačka, on pa je premaknil prste v škornjih. Kljub mazanju so ga dolgo boleli »Skoraj vrela je bila ... Rekla je, da me noče. Pravzaprav je to rekla prijateljicama, Ortrud in Hedwig, tako čez ramo: Njega nočem. In pljusk, cela skleda! Čeprav sem bil bos, zaradi gazenja po mletem mesu! Na srečo je imel Thamling pri sebi prvo pomoč.«

Gospa Isbahner je povlekla pipo, puhnila dim skozi nos; njenega muzanja ne bi smel videti. »No, kaj takega pač rečejo ženske ob polni luni. Samo po sebi to ni slab znak. Vsekakor se ji ne zdiš napačen, toliko poznam svojo

frkljo. Saj vem, čigava je ... Kupi ji kaj lepega in zavrti jo na plesišču in videl boš, kako se bo vse ujelo.«

Zaveso kredence je povlekla na stran, iz vrča posnela nekaj smetane in jo dala v juho; pri tem je nenadoma pogledala proti vratom. »Kaj misliš?« je potihoma vprašala, skoraj boječe. »Kaj se bo zgodilo zdaj? Bodo kmalu odpeljali tudi vaju, tako kot so druge? Presneto, saj sta še otroka, ti in Fiete! Saj ne vesta ničesar. In jaz ti dovolim, da začneš ljubimkati z mojo Elisabeth, ker si čeden in imaš pošten obraz, na koncu pa bo morda dobila pohabljenca.«

Oči so se ji orosile, Walter pa se je režal. »Kmalu jih bom imel osemnajst!« je rekel in se vzravnal. »A z mano tako ali tako nimajo kaj početi, gospa Isbahner. Že pri mladih Hitlerjevih jurišnikih sem streljal mimo. Slabo vidim. In tukaj sva pomembna, nepogrešljiva. Nekdo pač mora molzti krave in spravljati teličke na svet. Ni vojne brez mleka, vedno znova pravi Thamling.« Pristopil je k peči in pogledal v lonec; bel fižol. »Saj bo kmalu konec,« je zašepetal. »Američani se vedno bolj približujejo in Angleži so baje že na nizozemski meji. Zato lahko upamo, da bodo v vasi pred Rusi.«

»A tako,« je rekla gospa Isbahner, spet z nasmehom. »Kdo pa tukaj posluša sovražne postaje? Le pazi, fant, da se ne boš znašel v pasti.« Mačko je pobožala po hrbtu in ji pomolila žlico. »In zdaj me pusti, da opravi svoje delo. Liesel bo že v Fährhofu, mislim. Kobluhn jo je šel iskat, ta žagar iz Krada. Njo in še druga dekleta. V uniformi je videti precej čeden! Če bi imeli take pred Gdanskom, bi bili zdaj lahko še v Zahodni Prusiji.« Vlekla je pipo,

v kateri je nalahno cvrčalo, in gledala v angela varuha.
 »Zakaj pravzaprav to združenje, RNST, ponuja pivo?«

Walter je skomignil z rameni in se poslovil. Hitro je stopil skozi majhen, z iglavci poraščen park. Gramozna pot, nalahno zmrznjena v večernem talnem ledu, je komaj škrtala, nekaj srn je skoraj neslišno hušknilo mimo. Tudi na zadnjih oknih kmetije ni gorela luč, na terasi je ležal velik kup borovih storžev in kuhinjska vrata – nejeverno je stresal kljuko – so bila zaklenjena. Dvignil je svetilko in skozi šipo iz mlečnega stekla z vzorci pogledal na mizo. Na njej je bila poprnica. Tiho preklinjajoč je hodil čez dvorišče.

Po napadu nizko letečih letal so bile sobe za molznike pod streho dostopne samo še z lestvijo; razbiti ostanki zunanjih stopnic so ležali v gnojnici. Deset sob je bilo tu zgoraj, razdeljene so bile samo z deskami, veliko jih je bilo brez vrat in le nekatere so imele mansardna okna, velika kot za netopirje. Ob posteljah so stali čevlji, prašni od sena, na stolah so bile knjige in revije, na stenah so visele fotografije Marike Röck in Magde Schneider. Vendar je bila večina kmetijskih delavcev, ki so živeli tukaj, že zdavnaj mrtvih. Na karirastem vzglavniku je ležala vojna knjižica, na nekem drugem srebrno odlikovanje borcev za Stalingrad. Enkrat ga je vzel v roke in bil razočaran, ker se mu je zdelo prelahko.

Čeprav ozkih s posteljo, stolom in loščenim umivalnikom opremljenih sob ni bilo mogoče greti, so bile zaradi živali spodaj vedno tople. Slekel je delovno obleko, odprl pipo in se s koščkom sivkinega mila, ki mu ga je poslala mati, umil. Potem si je potipal brado in lica, vstavil novo rezilo v brivnik in si z rok porezal žulje.

Oblekel je hlače iz rebrastega žameta gorčične barve in iz stenske omare vzel svežo srajco. Ni bila zlikana, vendar je bila bela, ovratnik je pustil odprt in smuknil v debelo, modro volneno jopo z dvema vrstama gumbov. Lase, ki jih je frizer v Sehestedu vedno imenoval žičniki, je z nekaj mlečne masti spravil v zaželeno obliko, z njo je namazal tudi škornje in jih potem spoliral. Nazadnje je iz pločevinaste doze z vgrviranim zamorcem vzel še denar in se potem spet spustil po lestvi, po stranicah je drsel navzdol, iz praznega stojišča za bika vzel kolo in se brez luči odpeljal proti kanalu.

Na poljih so se svetili vršički zgodnjih posevkov kot steklo pod mesecem, ki ga še vedno ni bilo visoko na nebu. Lovski bombniki so leteli mimo, majhna eskadrilja, proti Kielu, v pilotski kabini je bilo mogoče videti pilote. Na nekem označenem pašniku vzdolž ceste so okrog kupa sena postavale ovce, tipične za severnonemško pokrajino, živali z debelo volno, škotski ovčar je stekel izpod pastirskega voza, vendar ni preskočil jarka. Brez glasu je tekkel mimo njega do gozda, pri tem se je njegova koža pri vsakem koraku dvignila, potem pa se je spet tiho in ponosno vrnil po isti poti. Med visokimi bukvami je bila mesečina videti bolj meglena in lupine želodov na poti so pokale pod gumami kolesa.

Glasba, ki je prihajala iz Fährhofs, je bila s plošč ali pa z radia, Walter je prepoznal glas Hansa Albersa. V lokalu, zgrajenem tik ob nasipu – z zunanje strani je bil

popolnoma mračen – so po navadi imeli električno; Sybel Jahnsen, gostilničar in brodnik, je lahko motor svojega čolna z nekaj posegi spremenil v generator. Pred strešnim čelom so bile razpete maskirne mreže, baldahin na smrekovih vejah, pod njim so stali transporter Hanomag in dva zaprašena mercedesa 170 z esesovskimi runami na registracijskih tablicah. Svetilke so bile zastrte.

Walter je kolo prislonil ob bočno prikolico Kobluhnovega motorja znamke Zündapp in si z roko še enkrat šel skozi lase, preden je odprl vrata. Gost dim je lebdel nad točilnim pultom s starim izveskom, vetrno nevesto v zlati obleki, in petje, smeh in žvenketanje kozarcev so odmevali za njim nad vodo. Fietejeva prijateljica Ortrud je z materjo točila pivo in mu pomahala, pokazala, naj gre v dvorano. Videti je bila srečna, kljub spontanemu splavu pred tremi tedni, in nekoliko preznojeni obraz je njen nasmehek naredil še bolj sijoč. Nihče si ustnic ni ličil bolj rdeče kot ona.

»Zato ne bo propadel svet,« je donelo iz ljudskega sprejemnika na steni. Zraven je visel prapor RNST z mečem in klasom. S cigaretami in kozarci za žganje v rokah so vojaki brez čepic stali med gosti, pogovarjali se so poudarjeno vedro in zaupljivo. Bili so pripadniki SS višjega ranga v čistih sivo olivnih uniformah in s položčenimi škornji in medtem ko se je Walter približeval vratom dvorane, je vonjal pomado v laseh nekega Scharführerja. Okrog vratu je imel zanko, v kateri je počivala leva roka, in tudi celotna leva stran njegovega obraza je bila ranjena, imel je veliko brazgotino. Oko se mu je solzilo.

Na garderobnih stojalih so visele čelade. Elisabeth je sedela na okenski polici ob odru. V temno zeleni obleki

s stoječim ovratnikom, ki ji ga je poklonila gospa Thamling, sploh ni bila več videti dekliška, še posebej ker se je naličila in bila nadvse vzravnanana. Črne kodre je krotil obroč iz biserovine, črte na vekah so bile nekoliko povlečene navzven in očitno je uporabila tudi Ortrudino ličilo za ustnice. K svileni obleki je nosila gumijaste škornje, s katerimi je pobegnila iz Gdanska; ni imela drugih čevljev. Takoj ko ji je pokimal, je dvignila brado in se zagledala mimo njega, kakor da bi pričakovala koga drugega. Potem pa mu je pokazala jezik, samo vršiček.

Nad odrom je visel transparent z napisom: *Boj do zmage! Bolje mrtev kot suženj!* Zdaj so ga opazili tudi drugi. Hedwig, ki je sedela ob Elisabeth, je dvignila roke v zrak in pomahala. Fiete se je pozibaval, si zvijal cigareto in se mu režal. Še vedno je nosil cunje, v katerih je vsak dan molzel, čevlje z železno sponko, široke hlače iz drila in moder pulover, na katerem je bilo polno lukenj od moljev, njegove roke pa so bile umazane. »Glej ga, našega predelavca,« je rekel zamolklo. »Sieg Heil, kamerad. Vse v najboljšem redu?«

Hedwig, Ortrudina sestra, hišna gospodinja pri Thamlingovih, ga je s komolcem sunila v bok, Walter pa je zmajal z glavo. »Kakšen pa si?« je rekla in mu iz plavih kodrov potegnila slamico ter poravnala ovratnik na puloverju. »Se nisi mogel vsaj umiti in počesati in si obleči spodobnih oblačil? In zakaj si že tako nacejen?«

Fiete je prekrizal noge in vlekkel cigareto, ki ni bila dovolj trdno zvita. V kotičku njegovih ust je bilo, kot po navadi, nekaj posušene slin in če je zatisnil zasenčene oči, je bil videti kot dekle; ozkega obraza, brez dlačic na

obrazu, trepalnice dolge in zavihane. »Pokorno javljam, moj firer: Nisem dostojno oblečen. Še nikdar nisem bil. Saj smo tukaj v hlevu, ne? Vsekakor tako zaudarja. Vidim samo esesovsko govedo.«

Zdaj je bil Walter tisti, ki ga je sunil. »Si naveličan življenja, idiot?« To je izrekel s stisnjenimi zobmi. »Namesto da bi vseskozi na veliko govoril, opravi raje svoje delo! Kaj iščejo posrani škornji in predpasniki v prostoru za mleko? Krpe za precejevanje niso bile namočene, povsod naokrog so ležale pručke, telički pa so stali na prepihu. Čim gospodarja ni tukaj, že vse zanemarjaš. In tudi tvoja soba je kot svinjak. Lepo ti povem, če ti bo zapisal še en zaznamek, se ti ne bo dobro godilo. Potem lahko pozabiš na svoj pomočniški izpit.«

»Uf,« je pihnil Fiete in obrisal pepel z roba lonca za rože. »Govoril je veliki poglavar Ata. Vse se mora vedno svetiti.« Iz hladnega žepa je povlekel steklenico *dreisterna* in izpil požirek. »To so te presnete begunske ženske, človek! Sploh ne vedo, kje je spredaj pri kakšni kravi. Še metline ročaje bi molzle. Preden jim razložim, kako in kaj, mine veliko časa. Najprej nežno naneseš mast. Ne vlečeš za seske, temveč nanje pritiskaš. Ne smeš hitro prenehati, temveč žival temeljito pogladiti. In preden se spet oblečeš ...« Elisabeth je pomolil steklenico. »A ni tako, mala moja?«

Raztegnila je obraz, se potipala po čelu. »Fiete, stari prasec, zares si prostaški!« je rekla. »Saj ni čudno, da so te vrgli z gimnazije.« Potem je popila nekaj žganja, se stresla in steklenico podala svoji prijateljici.

»Ne,« je odvrnila Hedwig in z dlanjo obrisala

odprtino. »Mlad prasec je. Od kod pa imaš ta napitek, ti baraba? Iz moje kuhinje?«

Fiete se je naslonil na okenski križ, pihnil dim in molčal, Walter pa je rekel: »Verjetno ga je zamenjal za smetano. Saj je vseeno, ali lahko dostavljamo maslo; saj gre samo za običajno spodkopavanje borbene moči. Kaj je že nekaj let lagerja ... In kje si bila danes zvečer? Mi nisi hotela pripraviti nečesa za pod zob?«

Hedwig, ki si je kostanjevo rjave lase spletla v kiti, dve vase zasukani opičji gugalnici, je na široko odprla oči. »Kako, prosim? No, saj sem!« je rekla užaljeno in se vzravkala. »Kaj pa je danes s tabo? Poln krožnik kruha s šunko, kislimi kumaricami in jajci. Celo nekaj kompota sem imela. Bil je v shrambi!«

Oblečena je bila v plisirano volneno krilo in svojo BDM-bluzo brez kravate, on pa je pokazal na verižico s ključi, ki je visela na njenem dekolteju. »Ampak jaz nisem mogel v kuhinjo,« je rekel, ona pa je prestrašeno vzdihnila in si podržala roko pred usti.

A za pestjo se je smehljala. »Oprosti, Ata! Žal mi je. Jutri ti bom skuhala tvojo najljubšo jed, obljudim! Imam še pločevinko špinače.«

Ernst Kobluhn, njen zaročenec, je prišel iz točilnice in majhen pladenj, poln sveže natočenega piva, postavil na okensko polico. Tudi on je bil oblečen v uniformo esesovske bojne enote, z zvezdo na zavihku in medaljo za ranjence v višini srca. »Naj živi RNST!« je rekel in potrepljal Walterja po ramenu. Poznala sta se iz Porurja, bila sta soseda v Essen – Borbecku. Oba sta po končani osnovni šoli hotela postati rudarja, tako kot skoraj vsi

v razredu, ker pa je bila večina rudnikov zaradi zračnih napadov zaprta, ju je urad za delo poslal na sever. »No, dragi moj, kako ti gre? Že dolgo se nisva videla. Si kaj slišal o starem Urbanu?«

Walter si je vzel pivo. »Ne, nič novega. Odkar je bil premeščen, ni več pisal – vsaj tako pravi moja mati. Kaj pa počnete tukaj, ti in tvoji kameradi? Vas na fronti ne potrebujejo?«

Ernst, pravzaprav knjigovodja v žagi, se je pred letom dni prostovoljno priglasil; z nasmeškom je z roko tlesknil po toku za pištolo iz poliranega usnja. »No, saj smo tu, Ata, pripravljeni! Napočil je čas, da se zatre ta bedni duh zaledja. Povsod je fronta!«

Walter je molče prikimal in pogledal na oder, po katerem so se razmeščali glasbeniki, tudi oni v uniformah. Nekateri so svoje bergle in palice odložili predse na tla, potem so v roke vzeli instrumente, Fiete pa je zaprl svojo steklenico in rekel: »Halo, veliki borec! Že spet si se okitil z novim činom? Je res, kar se govori? Bajе so ti odstrelili eno jajce?«

Elisabeth ga je ušcipnila v roko; vendar ogovorjenega komentar ni spravil v slabo voljo. »No ja, popolnoma napačno to ni. Bila je odbita krogla, pri kazenski akciji. Se je zgodilo že generalom, Imi. Včasih pozabiš ljudem sneti pas in nenadoma skoči taka stvar z zaponke. A če želiš čisto natančno vedeti: Vse se je krasno zacelilo in odlično deluje.« Pomežiknil je Hedwig. »Kar vprašaj svojo svakinjo.«

Izumetnično je odprla usta in dvignila roko, kakor da bi mu hotela primazati zaušnico. Vendar ga Fiete, ki je ugasnil svojo cigareto na okenski polici, ni pustil pri miru.

»Torej si si sam odstrelil jajce ... In kaj je kazenska akcija?« je vprašal in ignoriral Walterjev pogled. »Ste koga pobili? Civiliste?«

»No, ti si mi pravi!« Ernst ga je prezirljivo gledal. »Saj ne greš na fronto, da bi pil kavo? Partizani so nam prizadejali izgube, torej smo se napotili v vasi in zdesetkali njihove družinske člane in živino. Granate v hleve in cak! Misliš, da mi je to všeč? Še vedno mi zveni rezgetanje konjev v ušesih, da je skoraj neznosno. A to je pač vojska, najtežje delo, kar si jih je mogoče predstavljati.«

Fiete je zagodrnjal in izvlekel žepni robec, zmečkano cunjo. »Granate v hleve, zdesetkati družine ...« je momljal in ga cefral. »Ah, ti ubogi žagovinski vojak, kaj pa ti veš! Si že pomagal kravi pri telitvi? Ko dobi kolike, ker je maternica obrnjena? Ali pa je medenica preozka in teliček leži počez in ne more ven? Da te zapeče v prsih in ti popokajo očesne žile. – Spraviti kaj na svet je najtežje delo. Rušiti in ubijati zna vsak bedak.« Useknil se je in pridušeno dodal: »S tem seveda nočem reči nič proti tebi. Obstajajo tudi inteligentni idioti.«

Ernst je pobleдел in zdelo se je, da stiska zobe; njegovi ličnici sta trzali. »Fiete!« je zaklicala Hedwig, njen glas je bil hipoma vreščav. Dvignila je ostro začrtane obrvi, njen prestrašeni pogled je taval med njim in zaročencem. »Pijan si kot deska, topoglavec! Kako lahko tako govoriš!« Hitro je s pladnja vzela dve pivi in mu eno ponudila; roke so se ji tresle. »Zdaj se pa spodobno obnašajta, slišita. Hočem mir v družini.«

Vendar se molzni vajenec ni zmenil za kozarec piva, robec je spet spravil v žep. »Napačnega si si našla,« je

zamomljal, zdrsnil z okenske police in se počasi odpravil čez dvorano na stranišče; zaradi konzerve *Dreistern* v žepu je imel izbočene hlače.

V tem trenutku je zazvenel tremolo bobnov in trobentar, moški z amputirano roko je sredi dima zaigral tuš – to je bilo znamenje za začetek plesa. Nekje je bevskal pes, in gostje, po večini ženske in stari moški, so se objeli v začetnem položaju in se zagledali drug drugemu v oči. Nekateri so udarjali s prsti na nogi in šteli takt in takoj ko je godba zaigrala, so pari s kroženjem napolnili plesni podij. Gosta množica je zaudarjala po znoju in žganju ter rožni vodici, v kateri sta se izgubila tudi Ernst in Hedwig in v kateri ni bilo več mogoče prepoznati Fietejevih plavih las.

Prijatelj, dober prijatelj ... Elisabeth, ki se je z obema rokama opirala na okensko polico, je bingljala z nogami in ob glasbi brundala popevko. Pri tem ni hotela pogledati Walterja. Nekemu znancu je pomežiknila in svoji mlajši sestri, ki se je tesno stiskala k nekemu dninarju, zažugala s prstom. »No, kaj pa je, Glotzkowski?« je rekla s stisnjenimi ustnicami. »Nisi še nikdar videl svilene obleke? Me ne boš povabil na ples?«

Del glave nad senci, kjer so bili lasje zelo tanki, si je črno namazala z ogljem ali pa ožganim plutovinastim zamaškom, Walter pa je srkal pivo brez pene. »Ne, ne znam plesati,« je rekel. »Moje noge so ožgane, če se še spominjaš. Vsak korak boli. Zakaj nisi prišla včeraj ponoči? Lahko bi me namazala.«

Vendar se Elisabeth na to ni odzvala, vsaj ne neposredno. Nekoliko se je vzravnala, dvignila brado in pogledala v točilnico; pri tem je spodnjo ustnico potegnila čez

zgorjnjo in se z mezincom popraskala po vratu. »No, dobro, kakor želiš,« je končno rekla. »Moški, ki se smilijo samim sebi, tako ali tako niso zame. Si bom pač našla koga drugega.«

Ko je skočila z okenske police, se je slišalo, kako je zrak ušel iz njenih škornjev. Stekla je naprej in se postavila k vojakom; Mark Hunstein, debeli okrajni firer kmečkega združenja, ji je takoj ponudil cigareto in ji natočil žganja. Pri tem ji je nekaj prišepnil na uho in ko se je Elisabeth nasmehnila, je Walter opazil, da pravzaprav sploh ni lepa. Imela je neravne, nenavadno sive zobe, predolg nos, majhne prsi in ozke boke; ko pa jo je človek pogledal, se mu je zdelo, da pod prsti že občuti gladkost njene kože. Ob tem je bilo na njej še nekaj iskričevega, kar je morda izhajalo iz njene predrznosti, neka posebna energija, ki se je manj kazala v njenih malih, vedno nekoliko plašnih očeh, kot v lesku njenih črnih obrvi. Včasih je pomislil, da ima na sebi nekaj romskega.

.

Godba je zdaj igrala *Mornarja to ne more pretresti!* Pel je trobentar. Walter se je prerival med plešočimi proti kuhinjskim vratom z okroglim oknom in je že držal kljuko v rokah, ko ga je nekdo potrepeljal po hrbtu. Obraz je imel rdeč, ustnice razpokane, oblečen je bil v usnjeni plašč Klasa Thamlinga z zlatim odlikovanjem na zavihku. »He, he, ni dezertiranja,« je rekel in si razmršene lase počesal nazaj. Pod solznimi vrečicami je bilo mogoče prepoznati še od-tise motornih očal. »Kam bi pa rad? Je bilo vse v redu?«

Walter je prikimal. »Nobenih posebnih pripetljajev. Petroleja in mineralnih kamnov je vedno manj. In morda bo Belka kmalu telila. Plodnik se že vidi.«

Stari si je zrahljal kravato. »No ja, zakaj pa ne. Zrezek za končno zmago. In koliko mleka?«

»Nekaj manj kot šeststo litrov. Večinoma je bilo že odpeljano, brez računa. So vam vrnili traktor?«

Upravnik je odkimal in potipal kljukasti križ. Pripadal je zemljiškemu posestniku, generalu wehrmachta van Cleefu, ki je padel na začetku vojne: Thamling, ki ni bil član stranke, ga je včasih uporabljal pri opravkih na uradih. »Bombon ni prinesel ničesar, fant. Verjetno bi se celo firerja otresli. Konje nam želijo dati, neka poljska kljuseta iz konjenskih zalog. Najbolje, da takoj začnemo kositi s koso.« Iz žepa je izvlekel tok. »No, dobro, poka-dil bom še eno cigareto in nekoliko igral klečeplaznika pri tistem tepcu, vodji okrožnih kmetov, zaradi kvote masti in podobnega. Pazi na kolega in ne pojdi prepozno spat, slišiš. Ob pol petih želim videti luči po hlevih. Ob sedmih bodo prišli po klavno živino.«

»V redu,« je rekel Walter in odprl vrata. Jahnsonovi so povsod imeli mreže za ribe, zato je bilo v ponvah vedno nekaj jegulj in morskih listov in dišalo je po pečeni slanini, ko je stopil v kuhinjo. V njej so bili uniformiranci, dvajset ali več, iz svojih posod so jedli krompirjevo solato. Na stene so bili naslonjeni karabinke in lahki mitraljezi, nekateri z bajoneti. Na pručki pred oknom je sedel oficir.

V gumbnici je imel rdeči trak železnega križa *EK*, z žlico pa je mešal po skodelici. Walter je dvignil roko v nemški pozdrav, pri tem pa je zaradi pomanjkanja

prostora ostala upognjena. Potem je pogledal skozi odprtino, na posteljo položil kovanec – marko – in rekel: »Daj mi obložen kruh z ribo, Sybel. Nisem še večerjal.«

Glasba v dvorani je utihnila, mize in stole so popravljali in vojaški starešina, ki je imel na rokavih napis *Fruntsberg*, ime divizije, ga je premeril od nog do glave. Izpil je požirek, si obliznil ustnice in rekel: »No, če to ni čudovit primerek za enoto telesnih stražarjev. Te poznam, kamerad? Sva se že srečala?« Zraven so se slišali odločni glasovi, nekdo je imel govor, ogovorjeni je skomignil z rameni. »Ne vem ...« je odgovoril. »Verjetno prej, v točilnici. Delam tukaj na kmetiji kot molznik.«

Oficir si je s čajno žličko potisnil ščitek na čepici iz črnih vulkanskih vlaken z oči. »Kot kaj? Zakaj? In kdo se bo boril za domovino?«

Walter je vzel obloženi kruh, ki mu ga je gostilničar skupaj s kovancem potisnil čez desko. Sestavljen je bil iz dveh rezin kruha, na debelo namazanih z maslom, med njima je bila dimljena jegulja. Takoj je ugriznil vanj in rekel s polnimi usti: »Saj mi je šele sedemnajst let. Tu sem bolj koristen za vojno.«

V sosednjem prostoru so ploskali, častnik se je porogljivo zarežal, odprl gumb na desnem zapestju. Z zobmi je s prstov povlekel rokavico, si prižgal cigareto in vžigalico vrgel na tla; tam je še naprej gorela. Vendar si Walter ni upal pohoditi plamenčka.

»Bolj koristen za vojno ...« se je rogal oficir. »Česa ne poveš! Mlad in zdrav, pa se skriva v zaledju za mlekom. A za kaj takega ni žensk?« Spet je srknil čaj in mu z iztegnjenim prstom pokazal, naj zapusti prostor. »Hitro pojdi

spet v dvorano, tam ti bodo povedali, kaj je zares koristno za vojno.«

Walter je prikimal, spet ugriznil v kruh in brez pozdrava odšel proti vratom. Srebrne paspule in izvezene mrtvaške lobanje na kapah vojakov so se medlo svetlikale in čeprav nihče ni bil večji ali močnejši od njega, se je zdelo, da zviška gledajo nanj in mu le nejevoljno dajejo prostor. Udarjal je ob toke in torbice za naboje in nekomu stopil celo na nogo; razsvetljava je bila slaba.

Glasbeniki so odložili svoje instrumente. Gostje so sedeli ob mizah ali na klopeh ob stenah, on pa je pogoltnil še zadnji kos jegulje in zaprl kuhinjska vrata. Elisabeth je med prsti vrtela belo papirnato rožo in zdelo se je, da tako kot vsi drugi posluša govorca, tistega oficirja z brazgotinasto polovico obraza in roko v zanki. Vendar so se njena stroga usta nekoliko sprostita in delovala mehko in elegantno, ko se je hotel usesti k njej. – No, tedaj mu je pot zaprl esesovec, širokoplečnež z bodalom za opasačem, in rekel: »Naprej, tovariš. Šel mi boš tu naprej!«

Osorno ogovorjeni je mežikal v mraku. Na lestencu iz jelenjih rogov je viselo še nekaj papirnatih trakov z zadnjega novoletnega praznovanja. Šele zdaj, ko je zgrabil vojakovo roko in si jo odsunil z ramena, je opazil porazdelitev občinstva: razen starega Thamlinga, ki je Ortrud čez točilno mizo potisnil pivo, so moški iz okolice, tudi starci, ranjeni vojaki, ki so bili doma na dopustu, vajenci na sosednjih kmetijah in sivolasi vodja krajevnega RSNT, sedeli ali stali v sprednji tretjini dvorane; Walter si je za hip obrisal rokav in sedel k Fietuju na klop. Ta mu je podržal steklenico.